

Prizor z razstave, lutki z oblekama ženina in neveste iz filma *Tak ti je tu blu*.
Foto: Naško Križnar, Posavski muzej Brežice, 2018.

Prizor z razstave, svečani svatovski pogrinjek kot v filmu *Tak ti je tu blu*.
Foto: Naško Križnar, Posavski muzej Brežice, 2018.

ETNOGRAFSKI FILMI NA MUZEJSKI RAZSTAVI

Posavski muzej Brežice je v sodelovanju s Kulturnim društvom Kapele (Sekcija za ohranitev dediščine), z Vinogradniškim društvom Pišce, s podjetjem Videokom, snemalcem in fotografom Davorom Lipejem in Foto klubom Brežice v svojih prostorih postavil začasno razstavo z naslovom *Časi na vasi: Etnografski filmi po resničnem življenju Kapelcev in Pišečanov*. Odprta je bila od 14. junija do 14. septembra 2018. Razstava je vredna pozornosti, ker dva medija združuje drugače, kot smo vajeni. Navadno etnologi posnamejo film in ga priključijo razstavi ali referatu, tokrat pa je bil vrstni red obrnjen. Najprej so bili posneti filmi, nato pa je bila, več let po prvi produkciji, narejena razstava o njihovem ustvarjanju. Kot mi je znano, smo nekaj podobnega naredili pred tem le v Avdiovizualnem laboratoriju ZRC SAZU, ko smo leta 1996 postavili razstavo o filmski dejavnosti dr. Nika Kureta, s poudarkom na znanem etnografskem filmu *Lavfarji v Cerknem* iz leta 1956.

Morda je prav, da na začetku povem, za kakšne vrste etnografskih filmov gre na razstavi v brežiškem muzeju. Kapelcev ni zanimalo, kako kmetje gospodarijo danes, kako živijo in kako se ženijo danes. Želeli so rekonstruirati in na film prenesti življenje na kapelski kmetiji pred 60 leti, da bi vsaj tako ohranili tisto, kar je začelo izginjati pred njihovimi očmi, a bi po njihovem mnenju zaslužilo, da se kot nesovna dobrina prenese potomcem kot spomin na nekdanji način življenja v vasi. Naši bralci že poznajo nekatere od filmov Kulturnega društva Kapele. Na Dnevih etnografskega filma v Ljubljani, leta 2017, je bil predstavljen njihov film z naslovom *Od pera do vajkoža*, še prej pa

se je 13. februarja 2014 na Etnološkem večeru v Slovenskem etnološkem društvu etnologom predstavil kapelski film *Tak ti je tu blu*. Pišečki film *Od kola do kupce* je bil predstavljen na Etnološkem večeru 30. maja 2017.

Na brežiški razstavi je bil poleg teh treh filmov predstavljen še kapelski *Od zrna do koruznega kruha* (2016). Na ekranih v razstavnem prostoru so bili obiskovalcem na voljo odlomki iz obravnavanih filmov.

Razstava je bila v dveh prostorih Posavskega muzeja Brežice. Stene razstavnih prostorov so večinoma zasedale izvrstne fotografije Davora Lipeja s snemanja filmov, in sicer fotografije s snemanja posameznih scen ali pa t. i. delovne fotografije. Postavljene so bile v smiselni vrstni red, tako da si je obiskovalec z njihovo pomočjo lahko sestavil posamezne filmske prizore ali se jih spominjal, če si je filme že prej ogledal. Na stenah so bili tudi panoji z obširnimi opisi vseh štirih filmov (v slovenskem in angleškem jeziku) s podatki o odgovornih osebah ter tehničnih podatkih posameznih filmov.

Največjo pozornost so na razstavi gotovo pritegnili klasični muzejski eksponati: notranja oprema, orodja, mini ambient ali, kot v primeru kapelskega filma *Tak ti je tu blu*, oblačila poročnega para in svečani pogrinjek na ohceti. Vsakemu predmetu na razstavi sta bila dodana kratka opisa Uporaba v preteklosti in Uporaba v filmu. Tako so nastali dokaj podrobni etnografski opisi snovnega sveta iz obdobja šestdesetih let prejšnjega stoletja in hkrati njihova povezava s kapelskimi in pišečkimi filmi. Med drugim je prikazan tudi seznam desetih napitnic na svatovskem

* Izr. prof. dr. Naško Križnar, univ. dipl. etnolog in arheolog, upokojeni znanstveni svetnik Inštituta za slovensko narodopisje ZRC SAZU, Novi trg 2, 1000 Ljubljana; nasko@zrc-sazu.si.

obredu. Zvemo, da so se v Kapelah skoraj nespremenjene napitnice ohranile od srede 19. stoletja. Vsaki je sledila posebna pesem, ki so jo svatje skupaj zapeli. V podnapisu je najprej opisana njihova vloga iz lokalnega izročila, nato je podano še mesto napitnic v filmu.

Del razstave je bil posvečen tudi znameniti Kapelski godbi, čeprav ne nastopa v filmih, pač pa z razstavljenimi starimi inštrumenti spomni gledalca na pomembno sestavino lokalne kulture.

Ob razstavi je izšel ilustrirani dvojezični katalog, ali bolje, vodič po razstavi, v katerem so povzeti prizori, opravila in predmeti, ki so ob snemanju pomagali pri rekonstrukciji življenja. Tudi v katalogu je najprej razložena uporaba predmeta v preteklosti, nato pa način njegove uporabe v filmu.

Že na prvi pogled je bila obravnavana razstava zelo bogata, tako vizualno kot vsebinsko. Kaže, da so avtorji razstave hoteli na vsak način poudariti, da so predstavljeni filmi zares posneti »po resničnem življenju« in torej dokazati »hiper realizem« svojih filmov. V ta namen so za razstavo zbrali precejšen del fundusa, notranje opreme ter orodja, ki so bili med snemanjem filma pripomočki za kontekstualizacijo posnetega dogajanja kot del scenografije in rekvizitov. Že iz ogleda filma se je dalo zaznati velik napor, ki so ga avtorji vlagali v čim bolj prepričljivo rekonstrukcijo življenja v Kapelah in Pišecah v šestdesetih letih prejšnjega stoletja. To je bil čas veliko večjega pomena kmečkega dela kot danes. Bil je čas skromne snovne kulture v kmečkem domu, čas dela z živino in s preprostimi orodjem, ki se od srednjega veka skoraj ni spreminjalo. Bil je čas zadržanega obnašanja ljudi v zasebni sferi in v javnosti vaškega sosodstva, zlasti pri ritualnih dejanjih. Bil pa je tudi čas skupnega doživljanja dela in veselja v prostem času. Vse to je nakazano v obravnavanih filmih in razvidno iz načina vodenja igralcev in kamere. Še bolj kot pri ogledu filma pa izjemnost podvigov članov Kulturnega društva Kapele in Vinogradniškega društva Pišce dojamemo na razstavi. Pred snemanjem so krajani očitno opravili pravo terensko raziskavo in zbiranje predmetov. Ni dvoma, da so člani Kulturnega in Vinogradniškega društva s svojo akcijo že pred snemanjem razgibali celo vas.

Duša filmske produkcije v Kapelah in razstave je Jožica Penič, upokojena pravnica, domačinka, zaljubljena v kulturno dediščino svojega kraja. (Etnografski) film je prepoznala kot učinkovit način za ohranjanje kulturne dediščine in oživljanje zavesti o njenem pomenu. V tem je gotovo uspela, saj je tako v pripravah kot v filmskih vlogah pri filmih sodelovalo zelo veliko število ljudi. Za vsak film je bilo treba najti ustrezna zunanja in notranja prizorišča. Za čim bolj avtentične posnetke je bilo treba najti datume in lokacije posameznih delovnih faz. Za filme so s skupnimi močmi rekonstruirali tedanji govor oziroma narečje in si pri tem pomagali celo z lektorico. Kapelska in pišečka produkcija filmov kot pripomočkov za ohranjanje kulturne dediščine je več kot le amaterska filmska produkcija.

Prizor z razstave, vinogradniška oprema iz filma *Od kola do kupce*.
Foto: Naško Križnar, Posavski muzej Brežice, 2018.

Angažiranje velikega števila krajanov, ki so vsi zavzeto pomagali ali pa pred kamero zaigrali izbrane like, že samo na sebi kaže na pomembno združevalno vlogo omenjenih filmskih projektov. To je razstava samo še potrdila. Jožica Penič, ki se je filmsko izobraževala na tečajih Zveze kulturnih društev Slovenije, je tudi scenaristka in režiserka filmov. Pri tem ji je stal ob strani video snemalec in montažer Davor Lipej s svojo majhno ekipo. Peničeva se je pri delu v veliki meri naslanjala na strokovno pomoč kustosinje Posavskega muzeja, dr. Ivanke Počkar, in Alenke Černelič Krošelj, direktorice Posavskega muzeja Brežice, ki sta kapelsko filmsko produkcijo povezali tudi z Avdiovizualnim laboratorijem ZRC SAZU, s Slovenskim etnološkim društvom in festivalom Dnevi etnografskega filma. Kulturno društvo Kapele je za produkcijo etnografskih filmov in za ohranjanje kulturne dediščine z njihovo pomočjo prejelo Murkovo listino za leto 2017.

Razstava o kapelskih in pišečkih filmih v brežiškem gradu je pravzaprav dejanje vizualne antropologije. S sredstvi muzejske razstave nam odpre vpogled v izvorno filmsko produkcijo, pomembno za ohranjanje lokalne kulturne dediščine, in s tem hkrati argumentira razloge za snemanje takih filmov. Zdi se mi, da ni naključje, da so kapelske in pišečke filmske aktivnosti nastale na terenu enega najživahnejših pokrajinskih muzejev v Sloveniji, Posavskega muzeja Brežice, z razvejano informatorsko mrežo in dolgotrajno strokovno navzočnostjo na območju svojega delovanja. »Bog vam povrni, pa spijmo eno kupico na vaše zdravje. Živeli!« (Iz kapelske svatovske napitnice za furmane.)